

ZAMONAVIY JAMIYATDA SOTSILOGIYANING ROLI VA VAZIFALARI

*Mirzo Ulug'bek nomidagi
O'zbekiston Milliy universiteti
Ijtimoiy fanlar fakulteti
"Sotsiologiya"
yo'nalishi 1-bosqich talabasi
Ma'murov Doniyor
Mamurov01d@gmail.com*

Annotatsiya. Mazkur tezis zamonaviy jamiyat sharoitida sotsiologiya fanining o'rni, ahamiyati hamda asosiy vazifalarini ilmiy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda globallashuv, axborotlashuv va ijtimoiy transformatsiyalar sharoitida sotsiologiyanning jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarni anglash, jamoatchilik fikrini o'rganish va ijtimoiy muammolarni aniqlashdagi roli yoritib beriladi. Shuningdek, sotsiologiyanning nazariy va amaliy funksiyalari, uning ijtimoiy boshqaruv, ijtimoiy siyosat va jamiyat barqarorligini ta'minlashdagi ahamiyati ochib beriladi. Tezisda sotsiologik tadqiqotlarning zamonaviy jamiyat rivojidadagi strategik vazifalari asoslab berilib, fan va amaliyot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: sotsiologiya, zamonaviy jamiyat, ijtimoiy jarayonlar, jamoatchilik fikri, ijtimoiy muammolar, sotsiologik tadqiqotlar.

Аннотация. Данный тезис посвящён научному анализу роли, значения и основных задач социологии в условиях современного общества. В работе освещается значение социологии в изучении общественных процессов, формировании общественного мнения и выявлении социальных проблем в условиях глобализации, информатизации и социальных трансформаций. Также раскрываются теоретические и практические функции социологии, её

роль в социальном управлении, социальной политике и обеспечении стабильного развития общества. В тезисе обосновываются стратегические задачи социологических исследований в развитии современного общества, а также уделяется особое внимание вопросам взаимосвязи науки и практики.

Ключевые слова: социология, современное общество, социальные процессы, общественное мнение, социальные проблемы, социологические исследования.

Annotation. This thesis is devoted to a scholarly analysis of the role, significance, and main functions of sociology in contemporary society. It examines the importance of sociology in understanding social processes, studying public opinion, and identifying social problems in the context of globalization, informatization, and social transformations. The paper also highlights the theoretical and practical functions of sociology, as well as its role in social governance, social policy, and ensuring the stable development of society. Furthermore, the thesis substantiates the strategic tasks of sociological research in the development of modern society and places special emphasis on the interconnection between science and practice.

Keywords: sociology, contemporary society, social processes, public opinion, social problems, sociological research.

Kirish

Zamonaviy jamiyat murakkab, tezkor va ko'p qatlamli ijtimoiy jarayonlar bilan tavsiflanadi. Globalizatsiya, raqamlashtirish, urbanizatsiya, migratsiya, ijtimoiy tengsizlikning yangi shakllari, madaniy xilma-xillikning kuchayishi hamda axborot oqimlarining keskin ortishi jamiyat hayotida chuqur strukturaviy va funksional o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Bunday sharoitda ijtimoiy jarayonlarni tasodifiy yoki yuzaki tasavvurlar asosida tushuntirish yetarli bo'lmay, ularni ilmiy tahlil qilish, qonuniyatlarini aniqlash va ijtimoiy oqibatlarini bashorat

qilish zarurati kuchaymoqda. Ana shu ehtiyoj sotsiologiya fanining zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati va dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Sotsiologiya jamiyatni yaxlit tizim sifatida o'rganadigan, ijtimoiy guruhlar, institutlar, munosabatlar va jarayonlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qiladigan ilmiy fan sifatida zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning muhim nazariy va amaliy asosini tashkil etadi. U jamiyat a'zolarining xulq-atvori, qadriyatlari, manfaatlari va ijtimoiy ongini empirik ma'lumotlar asosida tadqiq etib, ijtimoiy muammolarning kelib chiqish sabablari va ularni hal etish yo'llarini aniqlashga xizmat qiladi. Shu bois sotsiologiya nafaqat ijtimoiy hayotni tushuntiruvchi fan, balki ijtimoiy boshqaruv, siyosiy qarorlar qabul qilish, ijtimoiy siyosatni ishlab chiqish va jamoatchilik fikrini o'rganishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar sharhi

Zamonaviy jamiyatda sotsiologiyani roli va vazifalarini yoritishga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlar keng va rang-barang bo'lib, ular klassik sotsiologik nazariyalardan tortib, hozirgi davr global va raqamli jamiyat muammolarigacha bo'lgan masalalarni qamrab oladi. Sotsiologiya fanining jamiyatdagi o'rni haqidagi dastlabki ilmiy qarashlar XIX asrda shakllangan bo'lib, ular jamiyatni ilmiy asosda o'rganish zarurati bilan bog'liq holda vujudga kelgan. Bu borada Ogust Kont¹, Emil Dyurkgeym², Maks Veber³ va Karl Marks kabi klassik sotsiologlarning asarlari muhim nazariy poydevor vazifasini bajaradi. Ogust Kont sotsiologiyani jamiyatni boshqarishga xizmat qiluvchi ijtimoiy fan sifatida talqin qilib, uning asosiy vazifasini ijtimoiy tartib va taraqqiyot qonuniyatlarini aniqlashda ko'radi. Uning pozitivistik yondashuvi sotsiologiyani ilmiy metodlarga tayangan holda jamiyatni tahlil qilish zarurligini asoslab bergan.

¹ Конт О. Курс позитивной философии. – М.: Мысль, 2010. – 640 с.

² Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд/Пер, с фр. с сокр; Под ред. В. А. Базарова. - М.: Мысль, 1994. - 399с.

³ Вебер М. Основные социологические понятия // Вебер М. Избранные произведения. – М., 1990. – С. 602-603.

Emil Dyurkgeym asarlarida sotsiologiyaning roli ijtimoiy faktlarni ob'ektiv va empirik asosda o'rganish bilan bog'lanadi. U jamiyatni shaxslar yig'indisi emas, balki mustaqil ijtimoiy haqiqat sifatida talqin etib, sotsiologiyaning vazifasini ijtimoiy birdamlik, me'yorlar va institutlarning jamiyat barqarorligidagi ahamiyatini ochib berishda ko'radi. Dyurkgeymning "Ijtimoiy mehnat taqsimoti", "O'z joniga qasd" kabi asarlari zamonaviy jamiyatda sotsiologiyaning muhim vazifalaridan biri ijtimoiy muammolarni ilmiy tahlil qilish ekanini ko'rsatadi. Maks Veber esa sotsiologiyani ijtimoiy harakatlarning ma'nosini tushuntiruvchi fan sifatida rivojlantirib, jamiyatni tushunishda subyektiv ma'no va qadriyatlarning ahamiyatini ta'kidlaydi. Uning ratsionalizatsiya, byurokratiya va hukmronlik turlari haqidagi qarashlari hozirgi zamon jamiyatidagi boshqaruv va ijtimoiy tuzilmalarni tahlil qilishda keng qo'llaniladi.

XX asr sotsiologik adabiyotlarida sotsiologiyaning roli yanada kengayib, u faqat jamiyatni tushuntiruvchi fan emas, balki ijtimoiy siyosat va amaliyot bilan uzviy bog'liq ilmiy soha sifatida qarala boshlandi. Talcott Parsonsning strukturaviy-funksional yondashuvi jamiyatni murakkab tizim sifatida talqin qilib, sotsiologiyaning vazifasini ijtimoiy tizimlarning barqarorligini ta'minlovchi mexanizmlarni tahlil qilishda ko'radi. Uning qarashlari jamiyatda institutlar va rollar o'rtasidagi muvozanatni tushuntirishda muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, keyinchalik bu yondashuv jamiyatdagi ziddiyat va o'zgarishlarni yetarli darajada hisobga olmagan uchun tanqid qilindi. Shu asosda rivojlangan konflikt nazariyalari, xususan Ralf Dahrendorf va Lyuis Kozer asarlarida sotsiologiyaning vazifasi ijtimoiy tengsizlik, manfaatlar to'qnashuvi va ijtimoiy ziddiyatlarni tahlil qilish bilan bog'lanadi. Bu yondashuvlar zamonaviy jamiyatda sotsiologiyaning tanqidiy funksiyasini kuchaytirdi⁴.

Asosiy qism

⁴ Гидденс Э. Социология. – М.: Едиториал УРСС, 2019. – 736 с.

Zamonaviy jamiyatda sotsiologiya fanining roli, avvalo, jamiyatda kechayotgan murakkab va ko'p qirrali ijtimoiy jarayonlarni ilmiy asosda tushuntirish va izohlash bilan belgilanadi. Bugungi kunda jamiyat ijtimoiy tuzilmasining tezkor o'zgarishi, ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi, turli manfaatlar va qadriyatlar to'qnashuvi sotsiologik tahlilga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda. Sotsiologiya jamiyatni alohida shaxslar yig'indisi sifatida emas, balki o'zaro bog'liq ijtimoiy tizim, institutlar va munosabatlar majmui sifatida o'rganib, ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyot mexanizmlarini ochib beradi. Shu jihatdan u zamonaviy jamiyatni anglashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Sotsiologiyaning zamonaviy jamiyatdagi muhim vazifalaridan biri ijtimoiy jarayonlar va hodisalarning qonuniyatlarini aniqlashdir. Jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy tengsizlik, ishsizlik, migratsiya, urbanizatsiya, globallashuv, madaniy integratsiya va identifikatsiya jarayonlari tasodifiy emas, balki muayyan ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy omillar ta'sirida shakllanadi. Sotsiologiya ushbu omillarni empirik tadqiqotlar asosida aniqlab, ularning jamiyat hayotiga ta'sirini ilmiy jihatdan asoslaydi. Masalan, ijtimoiy stratifikatsiya va tabaqalanish masalalarini o'rganish orqali sotsiologiya jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikning sabablari, ko'rinishlari va oqibatlarini aniqlaydi hamda ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan siyosiy qarorlar ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Zamonaviy jamiyatda sotsiologiyaning yana bir muhim roli ijtimoiy muammolarni aniqlash va ularni hal etish yo'llarini ishlab chiqish bilan bog'liqdir. Ijtimoiy muammolar jamiyat hayotining ajralmas qismi bo'lib, ular turli ijtimoiy guruhlar manfaatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Yoshlar muammosi, oilaviy munosabatlar inqirozi, demografik o'zgarishlar, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimidagi kamchiliklar, jinoyatchilik, giyohvandlik va axborot xavfsizligi masalalari sotsiologik tadqiqotlarning muhim obyektlari hisoblanadi. Sotsiologiya ushbu muammolarni faqat tavsiflabgina qolmay, balki ularning ildizini, ijtimoiy shart-sharoitlarini va keng jamoatchilik fikriga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Bu esa

ijtimoiy muammolarni bartaraf etishda samarali strategiyalar ishlab chiqishga imkon beradi⁵.

Sotsiologiya fanining zamonaviy jamiyatdagi vazifalaridan yana biri jamoatchilik fikrini o'rganish va tahlil qilishdan iborat. Jamoatchilik fikri jamiyat a'zolarining muayyan ijtimoiy hodisa, siyosiy qaror yoki ijtimoiy muammoga bo'lgan munosabatlarini ifodalaydi va ijtimoiy boshqaruvda muhim ahamiyatga ega. Sotsiologik so'rovlar, intervyular, fokus-guruhlar va kontent-analiz kabi metodlar yordamida jamoatchilik fikrining real holati aniqlanadi. Bu ma'lumotlar davlat hokimiyati organlari, siyosiy institutlar va ijtimoiy tashkilotlar uchun muhim axborot manbai bo'lib, qarorlar qabul qilish jarayonida aholining ehtiyoj va manfaatlarini hisobga olish imkonini beradi. Shu tariqa sotsiologiya jamiyat va davlat o'rtasida muhim kommunikativ ko'prik vazifasini bajaradi.

Zamonaviy jamiyatda sotsiologiyaning amaliy vazifalaridan biri ijtimoiy boshqaruv va ijtimoiy siyosatni ilmiy asoslashdir. Har qanday ijtimoiy qaror yoki islohot jamiyat a'zolarining manfaatlari, qadriyatlari va ehtiyojlariga mos kelmasa, u kutilgan natijani bermaydi. Sotsiologik tadqiqotlar orqali ijtimoiy siyosatning samaradorligi baholanadi, islohotlarning ijtimoiy oqibatlari oldindan prognoz qilinadi. Masalan, mehnat bozoridagi o'zgarishlar, ta'lim tizimidagi islohotlar yoki ijtimoiy himoya dasturlarining ta'siri sotsiologik tahlil asosida baholanib, ularni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu sotsiologiyaning jamiyat taraqqiyotini ongli ravishda boshqarishdagi ahamiyatini ko'rsatadi.

Globalashuv sharoitida sotsiologiyaning roli yanada kengaymoqda. Bugungi kunda jamiyatlar o'zaro chambarchas bog'langan bo'lib, iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlar milliy chegaralardan tashqariga chiqmoqda. Migratsiya jarayonlarining kuchayishi, madaniyatlararo muloqot va ijtimoiy moslashuv masalalari yangi ijtimoiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Sotsiologiya ushbu

⁵ Смелзер Н. Социология. – М.: Прогресс, 2017. – 688 с.

jarayonlarni tahlil qilib, global va lokal omillar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni ochib beradi. Bu esa milliy jamiyatlarda ijtimoiy integratsiya va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan siyosatni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalari va raqamli muhitning rivojlanishi sotsiologiya oldiga yangi vazifalarni qo'ymoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, onlayn platformalar va raqamli kommunikatsiya vositalari jamiyat a'zolarining muloqot uslubi, ijtimoiy faolligi va identifikatsiyasiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli sotsiologiya ushbu jarayonlarni o'rganib, virtual makon va real jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qiladi. Bu esa zamonaviy jamiyatda ijtimoiy ong va xulq-atvorning yangi shakllarini tushunishga yordam beradi.

Shuningdek, sotsiologiya zamonaviy jamiyatda ijtimoiy ong va qadriyatlar tizimini o'rganishda muhim vazifani bajaradi. Jamiyat taraqqiyoti faqat iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan emas, balki ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy ishonch va birdamlik darajasi bilan ham belgilanadi. Sotsiologiya ijtimoiy qadriyatlarning o'zgarishini, an'anaviy va zamonaviy qadriyatlar o'rtasidagi ziddiyatlarni, yosh avlodning dunyoqarashi va hayotiy maqsadlarini tahlil qilib, jamiyatning ma'naviy holatini baholaydi. Bu jarayonlar ta'lim, madaniyat va tarbiya siyosatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Zamonaviy jamiyatda sotsiologiya fanining roli va vazifalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, u jamiyat hayotida yuz berayotgan murakkab ijtimoiy jarayonlarni ilmiy asosda anglash va boshqarish uchun zarur bo'lgan muhim nazariy-amaliy fan hisoblanadi. Tezkor ijtimoiy o'zgarishlar, globallashtirish, raqamlashtirish va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida sotsiologiya jamiyat tuzilmasi, ijtimoiy institutlar faoliyati hamda ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi munosabatlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Bu esa jamiyat taraqqiyotining obyektiv qonuniyatlarini aniqlash va ularni amaliy faoliyatda hisobga olishga xizmat qiladi.

Sotsiologiya zamonaviy jamiyatda ijtimoiy muammolarni aniqlash, ularning sabab va oqibatlarini ilmiy asosda tahlil qilish orqali samarali ijtimoiy siyosat yuritishga zamin yaratadi. Ijtimoiy tengsizlik, yoshlar muammolari, migratsiya, ta'lim va bandlik masalalari, ijtimoiy ong va qadriyatlar tizimidagi o'zgarishlar sotsiologik tadqiqotlar orqali aniq ma'lumotlar asosida o'rganiladi. Ushbu tadqiqot natijalari davlat boshqaruvi, ijtimoiy institutlar va jamoatchilik uchun muhim axborot manbai bo'lib, qarorlar qabul qilish jarayonida ilmiy asoslangan yondashuvni ta'minlaydi.

Shuningdek, sotsiologiyani jamoatchilik fikrini o'rganishdagi roli zamonaviy jamiyatda alohida ahamiyat kasb etadi. Jamoatchilik fikri ijtimoiy barqarorlik va ijtimoiy ishonchni shakllantiruvchi muhim omil bo'lib, uni ilmiy metodlar asosida tahlil qilish ijtimoiy muvozanatni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Sotsiologiya jamiyat va davlat o'rtasidagi o'zaro aloqalarni mustahkamlab, ijtimoiy muloqotni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov Q. X. Sotsiologiya. – T.: O'zbekiston, 2019. – 312 b.
2. Qodirov A. A. Umumiy sotsiologiya. – T.: Fan, 2018. – 240 b.
3. Смелзер Н. Социология. – М.: Прогресс, 2017. – 688 с.
4. Конт О. Курс позитивной философии. – М.: Мысль, 2010. – 640 с.
5. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд/Пер, с фр. с сокр.; Под ред. В. А. Базарова. - М.: Мысль, 1994. - 399с.
6. Гидденс Э. Социология. – М.: Едиториал УРСС, 2019. – 736 с.
7. Ядов В. А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. – М.: Наука, 2016. – 384 с.
8. Вебер М. Основные социологические понятия // Вебер М. Избранные произведения. – М., 1990. – С. 602-603.